

УДК 321.02:159.955

Траверсе Т. М.,
доктор психологічних наук,
професор кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: traversay@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГІПОТЕЗИ РОЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНОЇ ЗАДАЧІ (ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ)

У статті розглядаються загальні положення психологічної науки щодо специфіки процесу формування гіпотези під час розв'язання актором політичних задач. Йдеться про зміст процесу формування гіпотези в контексті політичного мислення актора.

Ключові слова: політичне мислення, етапи процесу мислення, гіпотеза здогадка, інсайт, процес формування гіпотези.

The article deals with the general provisions of psychological science concerning the specificity of the hypothesis forming process when solving political problems by the actor. It touches upon the content of the hypothesis forming process in the context of the actor's political thinking.

Key words: political thinking, stages of the thinking process, conjecture hypothesis, insight, process of hypothesis formation.

Постановка проблеми. Геополітичні тенденції глобалізації, динамічність буття українського соціуму (який перебуває у станах війни та миру водночас), зумовлюють явну і приховану політизацію громадян, свідому й несвідому їх залученість до сфери політики. Відбувається вироблення ціннісних систем координат [5] завдяки актуалізації політичного мислення громадян (Т. М. Траверсе, Ю. Ж. Шайгородський).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що політичне мислення як процес є детермінованим, імовірнісним, спрямованим, у зв'язку з чим особливим його етапом є процес формування задуму (у процесі розв'язання політичних задач). Задум (як результат) організовує та спрямовує подальшу мисленнєву діяльність, містить передбачення остаточного розв'язку. Процес формування задуму, тобто уявлення про майбутній результат (продукт) діяльності, його

регулівні та спрямувальні властивості як наукова проблема розроблялися в контексті психології праці (Б. Ф. Ломов, 2006; В. О. Моляко, 2007; Д. М. Завалішина, 1995 та ін.); мислення (Дж. Брунер, 1977; В. В. Давидов, К. Дункер, 1965; Я. О. Пономарьов, 1967; В. Н. Пушкін, 1967; С. Л. Рубінштейн, 1976; О. К. Тихомиров, 1984); розуміння (А. Б. Коваленко, 1999; В. В. Знаков, 2014; Л. Л. Гурова, 2005 та ін.); творчості (І. М. Біла, 2011; Л. А. Мойсеєнко, 2013; В. О. Моляко, 2008; Я. О. Пономарьов, 1960 та ін.). Гіпотеза є прогнозом того, як можна розв'язати суперечність проблеми. Виникаючи як первинне поняття про розв'язок, провідна ідея задуму містить процеси антиципування, асоціювання, (які змістовно його ампліфікують), поєднуючи образно-поняттєві знання щодо кінцевого результату та способу його досягнення.

Мета статті є розгляд загальних характеристик щодо специфіки процесу формування гіпотези під час розв'язання актором політичних задач.

Виклад основного матеріалу. Задум існує як певного роду припущення, модель потрібного майбутнього (за М. О. Бернштейном) стосовно зв'язків, причин явищ суспільних подій. У розробках політичної діяльності вживаними є поняття «проект», «програма», «план», «прогноз», які позначають спрямованість пізнання, проте чітко не визначають міру усвідомленості й однозначної доконаності стосовно потрібного суспільно-політичного майбутнього. Формування задуму є прогностично-проектною, антиципувальною творчою діяльністю. Системний характер антиципації розкрито у діяльнісному підході. Йдеться про те, що випереджальне відображення (за П. К. Анохіним) включено до всіх основних функцій психіки. На найвищому рівні (мовленнєво-мисленнєвому) воно виявляється у формі цілеспрямованої усвідомленої діяльності, для якої провідними є процеси, в яких людина оперує знаками й знаковими системами (Б. Ф. Ломов, Є. М. Сурков, 1980 та ін.). Здатність до випереджального відображення здебільшого визначає успішність смислоутворення під час планування майбутнього, життєвих цілей, організації часу свого життя (К. О. Абульханова-Славська, 1991; Л. І. Анциферова, 2007 та ін.).

Серед особливостей прогностичної діяльності сучасної людини вчені виокремлюють логічність антиципування, яка поєднується з реліктами пралогічної і теологічної антиципації та засвідчує появу нового культурно-історичного типу антиципування – неологічного. Зокрема, І. Г. Батраченко зазначає, що *антиципація* функціонує як «темпорально орієнтована форма організації психічного, що призначена для відображення, проектування та опрідметнення майбутнього»,

як двоєдиний процес випереджального відображення (прогнозування й упередження) і творення майбутнього – проектування (цілепокладання й планування) й опрідметнення [3, с. 18].

У політичному прогнозуванні (як спеціальному виді пізнавальної діяльності фахівців) прогноз визначають як науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта в майбутньому. Прогноз як нове знання існує у формі знань про невідомі властивості об'єктів суспільно-політичного середовища (що на момент прогнозу були невідомими) та знання про властивості неіснуючих на момент прогнозування об'єктів. У прогнозуванні продукуються можливі (найбільш адекватні, найменше бажані) перспективи, стани, розв'язки, тобто те, як і в який спосіб розвиватиметься певне явище протягом певного терміну (В. П. Горбатенко та ін.). Встановлюється можливий діапазон альтернатив і чинників, що впливають на ймовірність здійснення прогнозу.

Гіпотезу вважають окремим аспектом прогностичної діяльності (за Дж. Брунером), концептуальними структурами (за М. О. Холодною) та ін. У дослідженнях функцій прогнозування в різних видах професійної діяльності з'ясовано, що прогностичні процеси мають універсальність. Вони характеризують усі рівні психічного відображення і регуляції (неусвідомлюваний, зокрема субсенсорний; сенсомоторний, перцептивний; рівень уявлень; мовленнєво-мисленнєвий). Водночас антиципація розрізняється щонайменше за чотирма параметрами: складністю розв'язуваних задач; часовій перспективі; складністю самого процесу передбачення; способу інтеграції використовуваної інформації [11].

Гіпотеза (як одна з форм випереджального відображення) характеризує в пізнавальному процесі припущення про розв'язок (реальний або потенційний) безвідносно до достовірності. Психічну діяльність як діяльність суб'єкта з перевірки власних гіпотез, створених водночас у кількох незалежних пізнавальних контурах, використовують у розумінні психічних та соціальних явищ [1].

Мисленнєва активність має вияв у здогадках, припущеннях, умовах, намаганнях відшукати відповіді на сформульовані питання. Політичне мислення можна розглядати як частковий прояв діалектичного мислення, тобто як специфічний процес перетворення ситуації, що має різноспрямовані складові. Зокрема, вертикальні складові полягають у трансформуванні (частковому або повному) суспільно-політичної ситуації у певні одиниці, а горизонтальні полягають у перетворенні самих одиниць. Будь-який вибір одиниць, тобто фрагментування змісту, є індивідуально особливим, таким, коли подальші перетворення виявляються зумовленими первинним вибором (О. К. Тихомиров, 1987).

Характеризуючи механізм продукування гіпотез, дослідники зазначають, що його можна розглядати як «зміст евристичного пошуку, форма якого може бути різною – словесно-логічною (дискурсивною) або наочно-інтуїтивною» [9, с. 61]. Діючи у той чи інший спосіб, актор здатен змоделювати (спроєктувати) розв'язок, а отже, виокремити суттєві кроки стосовно результатів їхнього здійснення. За Л. Л. Гуровою, така побудова плану розв'язання є евристичним процесом, «в якому концентрується пошук розв'язку на відносно активній його стадії» [там само, с. 56]. Виникають значущі та побічні евристичні образи, які сприяють розв'язку задачі, знаходженню потрібного образу-ідеї (С. М. Василейський, 1952).

У кращому випадку здійснюється таке переструктурування політичної задачі, яке приводить до глибшого аналізу, продукування «універсальної гіпотези, а не узагальнення, яке ґрунтується лише на невеликій кількості випадків» [6, с. 56]. Такий «гештальт» є сутнісною структурою, який позбавляє задачу наявної проблемності. Інколи сама гіпотеза може бути недоречною, оскільки не має відношення до структури ситуації, до вимог ситуації, до смислу елементів ситуації та відношень між ними. Тобто бути не пов'язаною з тими «структурними властивостями, які зумовлюють вимоги до розумного розв'язання або осмисленої гіпотези» [там само, с. 57].

Формування задуму відбувається завдяки функціонуванню психологічних механізмів (як закономірне і необхідне поєднання явищ і процесів, що стало приводить до певного результату). Це автономний автоматизований процес (або сукупність процесів), який здебільшого є незалежним від свідомого управління і таким, що не вимагає усвідомлення для свого успішного функціонування. Водночас він є результативним, має предметно-смісловий зміст, просторову й часову організацію. Основною функцією психологічного механізму розв'язання є певне перетворення змісту задачі або проблеми, що, своєю чергою, забезпечує досягнення шуканого результату. Зв'язок зі змістом проблемної ситуації виступає тут ключовою рисою [14, с. 134]. Механізмом розв'язання творчих задач (за Я. О. Пономарьовим) є інваріант змісту досвіду, який накопичений людиною. У найбільш розгорнутому вигляді цей механізм представлений здатністю діяти в умі. У нашому дослідженні механізмом політичного мислення, який функціонує як загальний напрям на розв'язок, є стратегіальна організація пошукового процесу.

Дослідники розрізняють механізми розв'язання задач і проблем [К. Дункер; В. Ф. Спиридонов та ін.]. Стосовно політичних задач такої диференціації встановити неможливо з огляду на їхню специфіку [15]. Антиципація як уявлення (у свідомості людини) схеми розв'язання

якоїсь проблеми ще до того, як вона буде реально розв'язана, та гіпотеза як компонент процесу мислення мають полісистемний зв'язок. У гіпотезах фокусуються підходи до розв'язання задачі. Гіпотеза водночас є результатом, продуктом попереднього етапу мисленнєвої діяльності та індикатором стадій конкретного мисленнєвого пошуку.

У дослідженні ролі гіпотез як припустимих способів перетворення ситуації, що формуються у процесі мислення, основними структурними компонентами мисленнєвого пошуку є формулювання плану дій, продукування можливих у даній ситуації варіантів її перетворення згідно з метою задачі. Тобто виробляються підходи, спроби продукування розв'язку, коли один з них, ймовірно, стане підґрунтям для розв'язку задачі (С. Д. Смирнов, 1983).

Поняття гіпотези відображає наявність у пізнавальному процесі припущення, гадки, домислу, наміру, здогадки про розв'язок або його спробу безвідносно як до достовірності, так і до попередньої діяльності. Саме така суб'єктивність дає змогу розкрити реальний перебіг процесу мислення в ході розв'язання політичних задач. У гіпотезі відбивається суб'єктивний вибір і відбір значущих одиниць ситуації, їхніх елементів, а також формується діапазон дій та операцій з ними, що в цілісній картині мислення відбувається як рух думки. О. К. Тихомиров зазначав, що, окрім так званого програвання спроб розв'язання задачі, виокремлюється ще одна структурна одиниця – етапи обстеження ситуації. Первинне обстеження містить дві фази: ознайомлення з конкретним складом елементів у ситуації, їхнім просторовим розміщенням та встановленням функціональних взаємодій між певними елементами ситуації (О. К. Тихомиров, 1984).

Чим складнішою є задача, тим складнішою є характеристика гіпотез, система й динаміка їхнього функціонування. За Т. М. Третяк, у процесі формування гіпотези паралельно вибудовується щонайменше два провідних потоки конструювання – предметний та інструментальний. У першому викристалізовується сама шукана конструкція, що задана умовою задачі, в другому – інструмент розв'язання конкретної задачі – засіб, метод, стратегія. Ці два стратегічні потоки інформації беруть початок зі сприймання задачної ситуації, тісно переплетені, взаємно функціонують протягом всього процесу розв'язання задачі, конкретно резонуючи на один і той самий орієнтир – задану умову задачі. Уявне препарування цих потоків дає динаміку трансформування задуму розв'язання задач і як наслідок – динаміку трансформування стратегії розв'язання задачі (Т. М. Третяк, 1985).

У процесі розв'язання окремої задачі (або їх послідовності) змінюється перспектива передбачення. Відомо, що у своєму мікророз-

витку суб'єкт спочатку прогнозує цілі дій, а потім їх способи й умови (А. В. Брушлінський, О. М. Матюшкін). Процес трансформувannya первинних образів, понять в образи-ідеї відбувається як збагачення й конкретизація задуму завдяки відкриттю нових відношень, їхніх значень і смислів, що, своєю чергою, уточнює та поглиблює образ-ідею. Процес трансформувannya первинного образу-поняття в образ-розв'язання (образ-ідею) здійснюється засобами мисленнєвих прийомів і дій порівняння, аналогізування, переносу, видозміни, поєднання, розчленування, узагальнення та ін. (що становить основу гіпотези-розв'язку).

Функції задуму в мисленнєвому процесі залежать від того, в контексті якої діяльності вони виникають. Це може бути здогад під час зіткнення з новою проблемою, а може бути інсайт, що виник завдяки спеціальній попередній копіїткій пізнавальній діяльності. Наприклад, здійснюється довизначення (за Ю. І. Машбицем), переформулювання умови задачі, яка містить безліч додаткових інформаційних одиниць з попереднього досвіду. Гіпотеза може сформуватися і як раптовий здогад, і як результат розгорнутої спрямованої прогностичної діяльності. Після освоєння умови задачі здійснюються ті мисленнєві акти, які характеризують пошукову діяльність людини. Вважають, що функції та значення гіпотези зумовлюються особливостями діяльності, яка передувала їхній появі (зокрема, підготовчими діями в процесі розуміння умови задачі). Хоча, як зазначають вчені, функції гіпотез у пізнавальній, мисленнєвій діяльності є недостатньо дослідженими (О. К. Тихомиров, В. О. Моляко, Н. В. Медведева та ін.).

Гіпотеза є тим компонентом, де інтегруються теоретичні й практичні аспекти політичного мислення. Розкриваючи теоретико-практичний характер технічного мислення, В. Т. Кудрявцев зазначає, що теоретичні дії містять: а) дії, спрямовані на оперування вже відомими технічними поняттями; б) дії, націлені на формування нових технічних понять у поєднанні з раніше засвоєними; в) теоретичні дії, на основі яких проводиться планування майбутньої діяльності, здійснюються мисленнєвий експеримент, операції з перетворення наявної ситуації тощо. Своєю чергою всі ці види теоретичних дій відбуваються або з опорою на практичні дії, що включають предметні дії, або ж на ті дії, які здійснюються в уявному, розумовому плані. Усі ці дії є неоднорідними. Такими ж є і функції практичних дій: а) виконавські; б) пробно-пошукові; в) контрольні та контрольно-регулювні; г) дії, що мають на меті здобуття нових ідей або гіпотез, їх генерування. Практичні дії різного характеру (перш за все пробно-пошукові, контрольно-регулювні, а також дії, які, так би мовити, генерують нові ідеї) сприяють правильному структуруванню

діяльності, встановленню необхідних співвідношень між її поняттєвими та образними компонентами (В. Т. Кудрявцев, 1975).

Мисленнєві процеси завжди супроводжуються певним передбаченням результату, коли забезпечується хоча б якесь передбачення невідомого (шуканого) більше, ніж на один крок вперед. Інакше детермінованість пошуків просто унеможлиблюється (А. В. Брушлінський). У формуванні гіпотези як складової мисленнєвої діяльності структурується передбачення в цілісний образ. Передбачення є найбільш специфічною властивістю психічних форм відображення, де процеси прогнозування та проектування мають різні психологічні механізми здійснення. Мислення як процес прогнозування полягає у спрямуванні на створення, формування нових, невідомих способів дій. Але хоча прогнозування шуканого (майбутнього кінцевого розв'язку) починається на першій стадії мисленнєвого процесу, зазначав А. В. Брушлінський, це не означає, що вже спочатку існує визначена кінцева ситуація (чи кінцевий стан) мислення, з якою можна було б безпосередньо й однозначно порівнювати або зіставляти проміжні результати мислення. Мисленнєве передбачення шуканого здійснюється без такого еталона, в процесі розв'язання мисленнєвої задачі людина сама виробляє надійніші критерії самооцінки кожної своєї думки [4, с. 202].

Зокрема, прогностична функція інтелекту, яка базується на відповідній функції мислення, не лише забезпечує процес прогнозування, але й саме є прогнозуванням (А. В. Брушлінський, С. Л. Рубінштейн). Аналіз через синтез відповідно є механізмом реалізації прогнозування так само, як і є механізмом мислення. При цьому мисленнєвий процес є самопрогнозувальним. Розглядаючи прогностично-перетворювальну функцію мислення в структурі інтелекту, Ю. К. Корнілов говорить про мислення (інтелект) як пізнання, яке виконує функцію регулювання діяльності, де суб'єкт мислення є суб'єктом пізнання, а не суб'єктом діяльності, який перетворює світ. Тобто створювальна діяльність є лише умовою і засобом пізнання світу. Проте відображувальна функція мислення пов'язана з перетворювальною функцією. Мислення виникає і функціонує для забезпечення ефективного виконання перетворювальної діяльності. Перетворювальне мислення, мислення діяльного суб'єкта, є найбільш поширеною, однак мало вивченою формою [10].

В онтологічному аспекті первинним є безпосередній практичний контакт актора з політичною дійсністю. У гносеологічному вимірі не можна говорити про первинність образу політичної ситуації, оскільки він, безумовно, є вторинним (а політичне мислення «вторинною ілюзією», за О. М. П'ятигорським) стосовно об'єктивного зовнішнього світу, суб'єктивним відображенням якого він є.

Поглиблене розуміння умови політичної задачі, подальший аналіз та синтез відбуваються у потоковому функціонуванні мислення. Дрейф задуму зумовлює появу нових ознак та якостей в русі мислення як динамічної системи при малій, ледь відчутній або значній зміні її параметрів. У когнітивній структурі прийняття рішення (щодо сутності проблеми) набувають нового значення ознаки ситуації, до визначаються або їй переформулюються умови задачі, будується шерг моделей ситуації (первинна, вторинна та ін.). Задум містить потенціали нових властивостей і якостей думки, які виникають у моменти переходу мисленнєвої системи в нові стани. Це своєю чергою, визначає напрям, в якому полине творча думка.

У процесі розв'язання нової політичної задачі (в ідеалі) актор спершу має розкрити об'єктивні відношення між даним і шуканим, тобто здійснити «синтетичну інтерпретацію умови задачі» [12, с. 52], яка містить первинну, грубу класифікацію новизни задачі та її предметного (загального) типу (змісту). При цьому взаємодія психічних функцій, зокрема мислення, пам'яті, уяви (фантазування), зумовлює інтеграцію та диференціацію чуттєвого (відчуття, сприймання) і раціонального (мислення) аспектів пізнання дійсності. Так, при первинному ознайомленні з умовою політичної проблеми досліджувані зосереджували увагу на часткових (але суб'єктивно значущих) інформаційних одиницях, що здебільшого зумовлювало навіть відхід від основного змісту й умови задачі в подальшому.

Г. С. Костюк зазначає, що труднощі в пошуку розв'язку виникають тоді, коли суб'єкту трапляються задачі, які істотно відрізняються від тих, із якими він зустрічався, оскільки в цих випадках актуалізація суб'єктивного досвіду не сприяє розв'язуванню нової задачі, і навіть гальмує його (Г. С. Костюк, 1989). Образ політичної проблеми містить відображення майбутнього, тобто є системою прогнозів та екстраполяцій (хоча й достатньо специфічних). Отже, очевидною стає проблема вибіркової такого передбачення. Воно насамперед будується стосовно важливих і суб'єктивно значущих для актора подій, які пов'язані з його суспільно-політичною діяльністю, потребами, ціннісно-мотиваційною сферою. Це зумовлює суб'єктивний відбір тих чи інших елементів і відповідних дій з ними.

У доробку політичної психології (зокрема, у психології масової поведінки й свідомості, впливу, управління, пропаганди, реклами та ін.) напрацьовано чималий інструментарій стосовно створення умов щодо резонування, спонукання в актора тих чи інших властивостей, який здебільшого зумовлює саме потрібну поведінку в політиці (О. П. Кудінов, 2000; П. Г. Щедровицький, 2005 та ін.). Проте не зніма-

ється питання стосовно того, як саме актор обирає один з численних стимулів суспільно-політичної ситуації для опрацювання і побудови з нього суб'єкт-гіпотези. Образ світу актора, який є «відображенням не стільки минулого й теперішнього, скільки відображенням майбутнього, тобто є системою наших очікувань, прогнозів про те, що відбудеться в найближчому чи віддаленому майбутньому в умовах нашої бездії або під час здійснення певних дій, вчинків. ...ця прогностична спрямованість є найглибошою і невід'ємною характеристикою образу світу... будь-яке психічне відображення має характер випереджального, оскільки в інший спосіб воно не може виконати своєї орієнтувальної та регулювальної функції... суб'єкт-гіпотези породжуються образом світу в цілому» [13, с. 152]. Йдеться про первинність образу світу і тих оцінних функцій, які він задає лише в плані аналізу окремого акта пізнання, тобто в плані функціонування вже сформованої системи пізнавальних дій. Предметне значення політичного мислення та емоційно-особистісний сенс образу, який будується актором, задаються усім контекстом його діяльності, актуалізованою частиною суб'єктивного образу світу. І тому слідом за А. О. Смірновим вважаємо, що останній передуює наявній стимуляції, а не виокремлюється з неї за рахунок нескінченно ускладнюваного оброблення чуттєвих даних.

Політичне мислення актора у своїй динаміці характеризується двома послідовними мікроетапами: безпроблемності й гіперпроблемності (за Д. М. Завалішиною). Вони свідчать про недостатню обізнаність суб'єкта щодо простору проблем політичної діяльності, що виявляється у нечутливості до неузгоджень як проблемних ситуацій. Це, своєю чергою, призводить до залежності політика від актуальних ситуацій суспільної практики, до нездатності своєчасного розпізнавання (а тим більше передбачення, запобігання) проблемних ситуацій. Це можна охарактеризувати як активність суб'єкта, який мало обізнаний з умовами політичної діяльності, як «реагуювальну» стратегію (за Ю. К. Корниловим), коли актор помічає лише очевидні порушення у процесі політичної рефлексії. У такій стратегії йдеться про недостатність розвитку інтелектуальних механізмів та недосконалість когнітивного компоненту політичного мислення.

Дефіцит когнітивного компоненту може виявлятися: а) у приблизності знань стосовно реального змісту політичної діяльності (наприклад, орієнтація лише за зовнішніми структурними атрибутами або емоційно зумовленими); б) у наявності знань лише про абстрактно-нормативні усталені характеристики політичної діяльності (наприклад, теоретичні наративи стосовно трудового поста державного службовця, депутата, президента), де постають проблеми наявності знання

та його застосування; співвідношення і зв'язку теоретичного й практичного знання; в) у нерозвиненості спеціальних інтелектуальних механізмів (універсальних пізнавальних та спеціально-політичних, пов'язаних з менталітетом пересічного актора; політично-професійних в інтелекті депутата). Окрім загальних операцій, мисленнєва діяльність актора містить такі метакогнітивні конструкти, як рефлексія, здоровий глузд, міфологіка, алогізми та інші, що дозволяють швидко й ефективно розпізнавати конкретні особливості політичних дискурсів та контекстів тощо.

Гіпотези мають різну пізнавальну цінність стосовно мети задачі. Одні припущення можуть одразу стати основою розв'язку і власне розв'язком політичної задачі, й тоді вони приймаються бездоказово (наприклад, «той, хто не з нами, той – проти нас»). Такий одномоментний (симультанний) акт угледіння змісту проблеми перетворює процес побудови мисленнєвого образу на елементарний процес опізнання. Це може відбуватися на основі сформованих сенсорних еталонів («решітка» фонем рідної мови, загальноприйнята звуковисотна шкала музичних звуків (звуки гімну); довіра до так званого правдивого телеканалу), на основі образів пам'яті як суб'єктивних і соціально-політичних стереотипів, установок, що зумовлюють перше враження та ін. За необхідності миттєвого реагування на об'єктивне неузгодження (наприклад, терористичний акт, екологічне лихо, військові дії) етап формування задуму може мати згорнутий характер або й бути власне рішенням, експрес-розв'язком актора в екстремальній ситуації ризику та невизначеності.

В інших ситуаціях процес формування задуму вимагає проговорення (роздумів вголос) та доведення. Зокрема, аналізуючи проблеми неуспіху української визвольної боротьби у «Заповіті борцям за визволення», В. Винниченко, розмірковуючи про роль Д. Донцова, писав: «...яка іронія, людина, яку товариство борців за українську державність і самостійність викинуло з себе за співробітництво з ворогами її, учить молодь України, як треба любити Україну, як здобувати ту державність. Чи навчив він, як треба любити й будувати нашу державність, я прикладів цієї науки не бачив, але прикладів ненависті, руйнації, розладу національних сил – це всі могли бачити. Я... не маю змоги навести нотаріально засвідченої постанови... (критеріями. – Т. Т.) виступають історичні факти та закони логіки.

Найголовнішим і кричущим фактом є той, що Д. Донцов ніколи не брав ніякої участі в революційній боротьбі, ні в підготовчій, підіривній, підпільній фазі її, ні в одвертій, конструктивній, державній. ...Люди, які знають його особисто, кажуть, що вдачею своєю він боягуз. Хай так.

Хай він до революції боявся потрапити в тюрму на Україні за пропаганду своїх ідей і волів їх пропагувати по галицьких кав'ярнях. Але чого йому було боятись під час революції, коли всі тюрми й жандармерії були скасовані? Тільки одне логічне може бути пояснення: очевидно, того, що він пам'ятав, за що його було викинено з організації революційних борців, і не смів показатись на очі свідомому українству. За це говорять закони логіки, такі самі сильні, як і факти... мені особисто один із поведирів ОУН (р) недавно сказав: «У нас в організації кажуть: Донцов це той дзвін, що до церкви скликає, а сам у ній не буває» [7, с. 63–71].

Висновки. У процесі розв'язання політичної задачі гіпотеза функціонує як загальна схема, яка зумовлює послідовність пошукового процесу. Вона існує як внутрішній план дій, що складається в самому процесі розв'язання. Тому стають можливими контролювальні мисленнєві дії, де послідовні (і раптові) мисленнєві перетворення об'єкта можна порівнювати з отриманими результатами того, що дане, з тим, що задано, що відображено у процесуальному, динамічному вимірі побудови задуму, що й стане предметом наших подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Аллахвердов В. М. Экспериментальная психология познания: когнитивная логика сознательного и бессознательного / В. М. Аллахвердов и др. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2006. – 352 с.
2. Анцыферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анцыферова // Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / сост. В. А. Бодров. – Москва: Пер Сэ: Логос, 2007. – С. 143–154.
3. Батраченко І. Г. Основи психологічної теорії антиципації: монографія / І. Г. Батраченко. – Д.: Вид-во ДНУ, 2012. – 252 с.
4. Брушлинский А. В. Мышление и прогнозирование: Логико-психологический анализ / А. В. Брушлинский. – М.: Мысль, 1979. – 230 с.
5. Васютинський В. О. Позиції мешканців Сходу і Заходу України щодо подій на Добасі як основа майбутнього ціннісного порозуміння / В. О. Васютинський // Український психологічний журнал. – № 1 (3). – 2017. – С. 8–16.
6. Вертгеймер М. Продуктивное мышление / М. Вертгеймер; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1987. – 336 с.
7. Винниченко В. К. Дмитро Донцов. Заповіт борцям за визволення / В. К. Винниченко. – К.: Криниця, 1991. – 128 с.
8. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400 с.
9. Гурова Л. Л. Психологический анализ решения задач / Л. Л. Гурова. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1976. – 328 с.
10. Корнилов Ю. К. Психологические проблемы понимания / Ю. К. Корнилов. – Ярославль: Ярослав. гос. ун-т, 1979. – 80 с.

11. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б. Ф. Ломов, Е. Н. Сурков. – М.: Наука, 1980. – 280 с.
12. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
13. Смирнов С. Д. Понятие «образ мира» и его значение для психологии познавательных процессов / С. Д. Смирнов // А. Н. Леонтьев и современная психология: сб. статей памяти А. Н. Леонтьева. – М.: МГУ, 1983. – 288 с. – С. 149–155.
14. Спиридонов В. Ф. Психологические механизмы решения задач // Психология мышления / В. Ф. Спиридонов. – М.: Генезис, 2006. – С. 132–159.
15. Траверсе Т. М. Особливості розуміння політичних задач різних типів / Т. М. Траверсе // Український психологічний журнал. – № 1 (3). – 2017. – С. 151–164.

References transliterated

1. Allahverdiv V. M. Jeksperimental'naja psihologija poznaniya: kognitivnaja logika soznatel'nogo i bessoznatel'nogo / V. M. Allahverdiv i dr. – SPb.: Izd-vo SPb. un-ta, 2006. – 352 s.
2. Ancyferova L. I. Lichnost' v trudnyh zhiznennyh usloviyah: pereosmyslivanie. preobrazovanie situacij i psihologicheskaja zashhita / L. I. Ancyferova // Psihologicheskie osnovy professional'noj dejatel'nosti: hrestomatija / sost. V. A. Bodrov. – Moskva: Per Sje: Logos, 2007. – S. 143–154.
3. Batrachenko I. G. Osnovy psihologichnoi' teorii' antycypacii': monografija / I. G. Batrachenko. – D.: Vyd-vo DNU, 2012. – 252 s.
4. Brushlinskij A. V. Myshlenie i prognozirovanie: Logiko-psihologicheskij analiz / A. V. Brushlinskij. – M.: Mysl', 1979. – 230 s.
5. Vasjutyn's'kyj V. O. Pozycii' meshkanciv Shodu i Zahodu Ukrai'ny shhodo podij na Dobasi jak osnova majbutn'ogo cinnisnogo porozuminnja / V. O. Vasjutyn's'kyj // Ukrai'ns'kyj psihologichnyj zhurnal. – № 1 (3). – 2017. – S. 8–16.
6. Vertgejmer M. Produktivnoe myshlenie / M. Vertgejmer; [per. s angl.]. – M.: Progress, 1987. – 336 s.
7. Vynnychenko V. K. Dmytro Doncov. Zapovit borcjam za vyzvolennja / V. K. Vynnychenko. – K.: Krynycja, 1991. – 128 s.
8. Gorbatenko V. P. Politychne prognozuvannja: Teorija, metodologija, praktyka. – K.: Geneza, 2006. – 400 c.
9. Gurova L. L. Psihologicheskij analiz reshenija zadach / L. L. Gurova. – Voronezh: Izd-vo VGU, 1976. – 328 s.
10. Kornilov Ju. K. Psihologicheskie problemy ponimaniya / Ju. K. Kornilov. – Jaroslavl': Jaroslav. gos. un-t, 1979. – 80 s.
11. Lomov B. F. Anticipacija v strukture dejatel'nosti / B. F. Lomov, E. N. Surkov. – M.: Nauka, 1980. – 280 s.
12. Moljako V. A. Tvorcheskaja konstruktorologija (prolegomeny) / V. A. Moljako. – K.: Osvita Ukrainy, 2007. – 388 s.
13. Smirnov S. D. Ponjatje «obraz mira» i ego znachenie dlja psihologii poznatel'nyh pocessov / S. D. Smirnov // A. N. Leont'ev i sovremennaja psihologija: sb. statej pamjati A. N. Leont'eva. – M.: MGU, 1983. – 288 s. – S. 149–155.

14. Spiridonov V. F. Psihologicheskie mehanizmy reshenija zadach // Psihologija myshlenija / V. F. Spiridonov. – M.: Genezis, 2006. – S. 132–159.

15. Traverse T. M. Osoblyvosti rozuminnja politychnyh zadach riznyh typiv / T. M. Traverse // Ukraïns'kyj psyhologichnyj zhurnal. – № 1 (3). – 2017. – S. 151–164.

A b s t r a c t

Traverse T. M.,
Dr. Sc. in Psychology, Professor

THE FEATURES OF THE HYPOTHESIS FORMATION FOR SOLVING POLITICAL TASK (GENERAL PROVISIONS)

The article deals with the general provisions of psychological science concerning the specifics of the content of a hypothesis forming process in the context of political thinking of the actor. Political thinking as a process is determined, probabilistic and directed, thus, its special stage is the process of the aim development. The plan (as a result) arranges and directs further thinking activity and contains predictions of the final solution. Prognostic processes have universality and characterize all the levels of mental reflection and regulation (unconscious, in particular, sub-sensory; sensory-motor, perceptual; level of representations; speech-thinking one).

As one of the forms of advanced reflection, the hypothesis in the cognitive process characterizes the assumption of a solution (real or potential) without regard to reliability. Originating as the primary notion of a solution, the leading idea of the plan contains the processes of anticipation and association, combining figurative and conceptual knowledge about the final result and the method of its achievement.

The hypothesis is, at the same time, the result and the product of the previous stage of thinking and the indicator of the stages of a particular thinking search. It reflects the subjective choice of significant units of the situation and their elements, and also creates a range of actions and operations with them, which in a coherent picture of thinking takes place as a movement of thought.

The functions of the plan in the thinking process depend on the context in which they arise. The hypothesis is a component that integrates the theoretical and practical aspects of political thinking.

In the process of a political task solving, the hypothesis functions as a general scheme that determines the sequence of the search process. It ex-

ists as an internal plan of action that is in the process of decision-making. Therefore, controlling thinking activities become possible, where sequential (and sudden) thinking transformations of an object can be compared with the results obtained from what is given, with what is given, which is reflected in the procedural, dynamic dimension of the plan construction.

Отримано – 18 серпня 2017

Рецензовано – 26 серпня 2017

Прийнято – 1 вересня 2017

Received – August 18, 2017

Revision – August 26, 2017

Accepted – September 1, 2017